

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 29. srpna 2024 ve věci č. 44681/21 a 17256/22 – *Tsulukidze a Rusulashvili proti Gruzii*

Senát páté sekce Soudu jednomyslně shledal porušení práva stěžovatelů na nestranný soud podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy, když asistentka soudce tříčlenného senátu Nejvyššího soudu, který odmítl dovolání stěžovatelů, byla dcerou advokáta protistrany a povaha a rozsah jejího zapojení do rozhodování zůstaly neobjasněny, resp. přetrvaly objektivně odůvodněné pochybnosti o nestrannosti soudu.

I. Skutkové okolnosti

V roce 2016 stěžovatelé dostali výpověď kvůli reorganizaci společnosti. Proti zaměstnavateli podali žaloby na určení, že jejich zaměstnání trvají a na doplacení dlužné mzdy. Oba případy dospěly k Nejvyššímu soudu. Ten o nich rozhodl v tříčlenném senátu tak, že dovolání stěžovatelů odmítl. První stěžovatel přitom dvakrát namítl podjatost soudců v senátu; jednak kvůli narušení nestrannosti soudce, který byl zároveň zpravodajem a předsedou senátu, když jeho asistentka byla dcerou advokáta hájícího protistranu, jednak z důvodu, že se soudci v senátu dobře znali s advokátem protistrany. První námitku přezkoumali dva soudci senátu bez účasti předsedy, druhou celý senát. Druhý stěžovatel namítal ve své věci podjatost všech tří soudců ze stejných důvodů jako první stěžovatel. Jeho námitku posoudil celý senát. Všechny námitky senát zamítl pro nedůvodnost, jelikož se neprokázalo, že by asistentka nějak ovlivnila řízení či soudce.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČL. 6 ODS. 1 ÚMLUVY

Stěžovatelé namítali porušení práva na projednání věci nestranným soudem, protože dcera advokáta protistrany pracovala jako asistentka soudce v senátu Nejvyššího soudu, který odmítl jejich dovolání.

a) Obecné zásady

Soud připomněl, že nestrannost je třeba vnímat jako absenci předsudku či předpojatosti. Jejich přítomnost lze posuzovat skrze subjektivní a objektivní přístup. U druhého přístupu se zkoumá, zda soudce či soud skýtali dostatečné záruky k vyloučení jakýchkoliv pochybností; především zda existují ověřitelné skutečnosti, které mohou vyvolat pochybnosti o nestrannosti. Při rozhodování, zda je dán oprávněný důvod obávat se, že soudce či soud nejsou nestranní, je klíčové, zda lze obavu považovat za objektivně odůvodněnou. Zároveň, aby soudy mohly vzbuzovat ve veřejnosti důvěru, je třeba vzít v úvahu i jejich vnitřní organizaci, resp. existenci postupů pro zajištění nestrannosti soudce či soudu (*Micallef proti Maltě*, č. 17056/06, rozsudek velkého senátu ze dne 15. října 2009, § 93–99).

b) Použití těchto zásad na projednávanou věc

Podle Soudu nic nenasvědčovalo osobní předpojatosti dotyčného soudce; jeho subjektivní nestrannost je tedy nutné presumovat, není-li prokázán opak. Soud proto posuzoval nestrannost tohoto soudce ve světle objektivního přístupu. Připomněl dále, že byt soudní úředníci nestojí mimo dosah požadavku nestrannosti, jeho použití se odvíjí od zvláštností role dané osoby v rámci vnitrostátního práva (*Bellizzi proti Maltě*, č. 46575/09, rozsudek ze dne 21. června 2011, § 58).

V tomto ohledu byli podle vnitrostátního práva asistenti soudců státními zaměstnanci jmenovanými předsedy soudů a vybíráni z řad právníků s jedním až dvěma lety odborné praxe, kteří prošli zvláštním přípravným programem. Poskytují administrativní pomoc soudcům a zároveň na jejich žádost plní i úkoly právní povahy (sepisování skutkového stavu, zpracování rešerší či procesních písemností). Existuje také zvláštní skupina asistentů, kteří realizují zejména právní činnost, včetně zpracování rozsudků a dalších písemností v individuálních případech. Soud proto kvůli široké náplni činnosti

asistentů shledal, že jejich práce nemá jen administrativní povahu. V závislosti na konkrétních úkolech může mít jejich zapojení značný význam pro soudní řízení. Aby tedy dotčené řízení bylo v souladu s článkem 6 Úmluvy, musí být i osoba vykonávající tyto úkoly nestranná (srov. tamtéž, § 59).

V dané věci nebylo sporu, že asistentka soudce byla dcerou advokáta protistrany. Podstatné tedy bylo zjistit povahu a rozsah jejího zapojení do řízení a zejména, zda plnila úkoly, které náleží soudcům (tamtéž, § 58). V tomto ohledu stěžovatelé pouze poukázali na její postavení asistentky a současně chyběly podklady týkající se její konkrétní role a úlohy v daných řízeních. Dotyčná však byla asistentkou v době, kdy Nejvyšší soud jednal v tříčlenném senátu v obou věcech. Nadto u prvního stěžovatele byl její soudce zpravodajem a předsedou senátu. Stěžovatelé tak mohli předpokládat, že asistentka bude svému soudci poskytovat administrativní, resp. právní podporu. Vznikla tedy situace s možným střetem zájmů. Ta vyžadovala odpovídající reakci Nejvyššího soudu. V této souvislosti Soud zdůraznil, že pojem spravedlivého procesu podle článku 6 Úmluvy předpokládá nestrannost soudního řízení jako celku. V sázce je důvěra veřejnosti v soudní systém, kde má zdání velký význam. Případná absence vnitřních pravidel stanovujících profesní a etické standardy pro asistenty a nemožnost identifikovat a regulovat potenciální střety zájmů (např. z důvodu úzkých rodinných vazeb asistentů a účastníků řízení či jejich právních zástupců) tak ve výsledku může narušit nestrannost soudního řízení jako takového.

Soud shledal, že ve vnitrostátním právu neexistoval postup upravující odvolání asistentů. Jediným prostředkem bylo navrhnout vyloučení soudce. Toho stěžovatelé využili a vyjádřili obavy z nedostatku nestrannosti dotčeného soudce kvůli rodinným vazbám jeho asistentky. Senát Nejvyššího soudu k tomu pouze uvedl, že ovlivňování řízení a soudce se neprokázalo. Nezabýval se povahou a rozsahem zapojení asistentky do řízení a z toho vyplývajícím možným střetem zájmů. Předmětem sporu zde přitom byla údajná podjatost senátu z hlediska objektivního přístupu. Nešlo tedy o vliv, ale o zdání a o to, zda existují skutečnosti, které mohou vyvolat pochybnosti o nestrannosti soudu z pohledu vnějšího pozorovatele. Otázka, zda lze pochybnosti stěžovatelů, pramenící z možného střetu zájmů asistentky, považovat za objektivně odůvodněné, ale zůstala nezodpovězena, byť se nabízelo analyzovat roli a funkci dané asistentky a uplatnit interní postupy s příslušnými standardy. Zběžné posouzení námitek stěžovatelů přehlížející situaci možného střetu zájmů asistentky tak nezmírnilo obavy ohledně nestrannosti soudce. Nadto námitky stěžovatelů se týkaly i dalších soudců v senátu z důvodu, že byli „blízkými známými“ advokáta protistrany. Za těchto okolností skutečnost, že dotyční soudci rozhodovali o návrhu na vlastní vyloučení, byť v souladu s právními předpisy, vyvolává otázku možného střetu zájmů (*A. K. proti Lichtenštejnsku*, č. 38191/12, rozsudek ze dne 9. července 2015, § 77–79).

Podle Soudu neobstojí ani obecný argument vlády, že požadavek na automatické vyloučení soudce jen kvůli rodinným vazbám asistenta na některou ze stran je vzhledem k velikosti země příliš široký. Soud se totiž musí v řízeních o individuálních stížnostech co nejvíce omezit na posouzení okolností dané věci. Nadto si státy mají uspořádat právní systémy tak, aby zajistily soulad s požadavky čl. 6 odst. 1 Úmluvy, přičemž nestrannost patří mezi požadavky zásadní (*Xhoxhaj proti Albánii*, č. 15227/19, rozsudek ze dne 9. února 2021, § 410). Zároveň vláda neuvedla praktické obtíže při hledání náhrady za dotčeného soudce z řad ostatních soudců.

Vzhledem k výše uvedenému Soud konstatoval, že v rámci objektivního přístupu museli stěžovatelé prokázat, že existuje zdání podjatosti podložené ověřitelnými skutečnostmi, nikoli že soudce byl skutečně podjatý. Účast soudce na rozhodování případů stěžovatelů, když jeho asistentka byla dcerou advokáta protistrany, spolu s širokým mandátem, který mají asistenti v soudním systému, zde vytvořila situaci vyvolávající důvodné obavy o nestrannost soudce. Stěžovatelé nevěděli, v jakém rozsahu se asistentka skutečně podílela na jejich věcech, a Nejvyšší soud neobjasnil okolnosti jejího zapojení. Nerozptýlil pochybnosti stěžovatelů o nestrannosti daného soudce. Jejich pochybnosti tedy byly objektivně odůvodněné a nebyly jim poskytnuty odpovídající procesní záruky.

Soud proto rozhodl, že došlo k porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy u obou stěžovatelů.